

**TRAUMA KAJIWAN SAJRONE NOVEL *NGOYAK OMBAK SEGARA KIDUL*
ANGGITANE MARGARETH WIDHY PRATIWI
(KAJIAN PERSPEKTIF PSIKOLOGI ABNORMAL)**

Annisatul Zulaikha

Mahasiswa Pend. Bahasa dan Sastra Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
annisatulzulaikha@mhs.unesa.ac.id

Yunita Ernawati, S.Pd., M.A.

Dosen Pend. Bahasa dan Sastra Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Novel *Ngoyak Ombak Segara Kidul* anggitane Margareth Widhy Pratiwi mujudake salah sawijine asil karya sastra modern kang ngandharake ngenani trauma kajiwan sajrone crita. Trauma yaiku salah sawijine kedadeyan kang luwar biyasa lan bisa nuwuhake tatu arupa psikis lan fisik tumrap manungsa amarga anane kedadeyan kang mbebayani. Adhedhasar andharan kasebut, underan panliten iki diperang dadi telung prakara yaiku (1) Kepriye wujud trauma kajiwan sajrone novel NOSK, (2) Kepriye tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami paraga sajrone novel NOSK, lan (3) Kepriye teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwan sajrone novel NOSK. Teori kang digunakake ing paliten iki yaiku perspektif psikologi abnormal miturut Kartono. Metodhe kang digunakake yaiku dheskriptif kualitatif, dene sumber dhata panliten arupa novel NOSK. Dhata kasebut diolahake kanthi cara study pustaka, dene kanggo njentrehake dhata kanthi cara ndheskripsekake. Asil saka panliten sajrone novel NOSK yaiku (1) wujud trauma kajiwan kang dialami dening paraga Astuti/Aning lan Bu Parti. Wujud trauma kajiwan kang dialami dening paraga Astuti diperang dadi loro yaiku *gangguan stress paska trauma* (PTSD) lan gangguan pangeling-eling, dene wujud trauma kang dialami dening paraga Bu Parti yaiku arupa PTSD. PTSD diperang dadi telung titikan yaiku ngeling-eling kedadeyan kang nuwuhake traumatik, pangendhanan (penghindaran) lan hyperarousal; dene gangguan pangeling-eling diperang dadi loro yaiku amnesia (*infantil*) lan de javu; (2) Tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami paraga Astuti lan Bu Parti kang diperang dadi patang aspek yaiku aspek kognitif, fisiologi, emosional lan perilaku. Sabanjure, (3) Teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwan kang dialami paraga Astuti lan Bu Parti sajrone novel. Teknik kasebut diperang dadi loro yaiku teknik ekspositori (langsung) lan dramatis (ora langsung). Tenik dramatis kanggo nggambarake paraga Astuti diperang dadi telu yaiku lumantar tumindake paraga, cecaturan paraga lan pamikir utawa pangrasane paraga, dene paraga Bu Parti digambarake lumantar teknik tumindake paraga, tanggapan paraga liya lan pamikir/pangrasane paraga sajrone crita. Lumantar asile panliten iki, panliti uga nduweni pangajab marang pamaca supaya bisa manfaatake pengetahuan ngenani trauma kajiwan kang nduweni sambung-rapet marang psikologi abnormal saengga bisa didadekake wawasan kanggo mawas dhiri lan ngrembakake wujud tumindak kang luwih positip.

Tembung-tembung wigati: trauma, psikologi abnormal, paraga lan *gangguan stress paska trauma* (PTSD)

PURWAKA

Bencana mujudake salah siji fenomena alam kang bisa ngancam panguripane manungsa. Bencana alam bisa kedadeyan akibat tindak tanduke manungsa lan anane kedadeyan alam. Bencana bisa kawujud jalaran tumindake manungsa kang ngrusak lingkungan alam kayata banjir, kobongan lan lemah longsor. Bencana kang kedadeyan amarga kahanan alam kang ora seimbang utawa murni saka fenomena alam, tuladhane kayata gempa bumi, tsunami, gunung jeblog, angin topan, lan sapiturute. Kedadeyan anane bencana alam kasebut ora mung nuwuhake karugen bandha utawa korban nyawa, ananging uga korban utawa kulawarga korban kang ngalami kahanan mrihatinake, nelangsa lan kaweden. Akeh para korban bencana alam kang ditinggalake kulawargane, wong-

wong kang ditresnani lan kelangan bandha donyane. Saliyane iku, uga akeh korban kang ngalami kacilakan fisik lan gangguan mental.

Salah siji wujud penyakit gangguan mental kang asring disandhang dening para korban bencana alam yaiku arupa trauma. Trauma mujudake pengalaman urip kang ngganggu kaseimbangan *biokimia* saka sistem informasi pengolahan psikologi otak. Kaseimbangan kasebut ngalangi anane proses informasi kanggo nerusake proses kasebut sajrone nggayuh sipat lan sikap adhaptif, saengga persepsi, emosi, keyakinan lan makna kang diolahake saka pengalaman kasebut “kekunci” sajrone saraf. Bab kasebut cundhuk karo pamawas kang diandharake dening Shapiro (sajrone Kusmawati, 2016:18) yaiku ledhakan trauma kang disandhang dening manungsa

bisa arupa 1) manungsa kang ngalami, ndeleng utawa nduweni campur tangan utawa nduweni sambung-rapet karo kedadeyan kang nggegirisi utawa medeni kang nyebabake pati, tatu utawa cidera kang tumemen utawa ngancam fisik awake dhewe utawa wong liya, lan 2) respon pribadi tumrap rasa wedi, rasa ora ana pangarep-arep utawa nyeremake (*horror*).

Prakara kang asring dialami dening manungsa sajrone panguripan kasebut uga bisa kagambarake sajrone karya sastra jalaran karya sastra dianggep wujud ekspresi pangripta. Miturut Weltek lan Werren (1995:119) karya sastra mujudake kaca pangilon lan wujud ekspresi panguripane manungsa. Sastra uga bisa disebut minangka objek kang manusiawi, fakta kamanungsan kang bisa dikaji luwih jero (Faruk: 2012:25). Lumantar karya sastra pangripta bisa bebas nggambarake panguripan kang dialami manungsa kanthi maneka-werna pranatan lan norma- norma sajrone interaksi karo lingkungane, saengga sajrone karya sastra bisa ditemokake makna tartamtu ngenani panguripan. Sajrone reriptane karya sastra pangripta disebut minangka bageyan saka masarakat, saengga pamaca bisa ngrasakake lan ngembangake imajinasine saka kedadeyan kang ana sajrone crita kang ora adoh saka unsur-unsur kemasarakatan, budaya, psikologi, sains, ekologi, filsafat, lan sapiturute.

Salah siji karya sastra kang kang ngemot gambaran panguripane manungsa yaiku novel. Miturut Nurgiyantoro (2007:9) novel yaiku karya fiksi kang ngandharake aspek-aspek kamanungsan kanthi luwih jero, jalaran tema lan prakara kang diangkat sajrone novel saemper karo kanyatan. Salah siji novel kang ngemot pengalaman utawa panguripane manungsa yaiku novel *Ngoyak Ombak Segara Kidul* anggitané Margareth Widhy Pratiwi. Novel kanthi irah-irahan *Ngoyak Ombak Segara Kidul* kang sabanjure bakal disingkat kanthi aran novel NOSK, mujudake novel kang kalebu novel pamenang sayembara novel Jawa kang dienkake dening Dinas Kabudayan Yogyakarta taun 2019. Novel kasebut nyritakake panguripan manungsa kang dadi korban bencana alam arupa gempa bumi lan gunung njeblug kang kedadeyan ing kutha Yogyakarta.

Margareth Widhy Pratiwi lair ing kutha Yogyakarta, 27 Desember 1961. Dheweke minangka salah siji sastrawan wanita kang aktif nulis ana ing kasusastran Jawa modern. Dheweke miwiti nulis sastra Jawa ing taun 1982 yaiku arupa cerbung kang kapacak ana ing *Kartika* suplemen *Harian AB* terbitan

Semarang ing saben minggu. Sabanjure dheweke asring nulis nganti melu maneka-werna kajuaraan lomba cerpen kanthi migunakake basa Jawa uga basa Indonesia. Akehe karya kang diripta dening Margareth kapacak ana ing majalah utawa layang warta Gatotkaca, Dharma Nyata, Simponi, Kartika lan sapanunggalane. Karya-karya kang diripta dening Margareth asring ngolehake penghargaan kayata, cerkak "*Langite Isih Biru*" (juwara II Lomba Panulisan Cerpen Kulawarga Penulis Semarang, 1983), cerkak "*Mulih*" (juwara II Lomba Panulisan Cerpen Jawa, Balai Panliten Basa Yogyakarta sajrone pengetan Hardiknas 1984), novel "*Kinanthi*" (juwara I panulisan Novel Taman Budaya Yogyakarta, 2001), novel "*Ngoyak Ombak Segara Kidul*" (kalebu 5 nominasi pamenang lomba sayembara nulis novel Jawa Dinas Kabudayan Yogyakarta, 2019).

Novel NOSK nyritakake anane kedadeyan bencana alam lindhu utawa gempa bumi kang kedadeyan ana ing kutha Ngayogyakarta. Para korban kang ngalami kedadeyan kasebut ngalami kerugian bandha donya lan kelangan kulawarga uga wong-wong sing ditresnani. Saka kedadeyan kasebut nuwuhake imajinasine pangripta yaiku Margareth Widhy Pratiwi ngripta karya sastra novel kang critane nggambarake kedadeyan gempa kasebut. Paraga-paraga kang dicritakake sajrone novel uga digambarake minangka korban anane bencana alam gempa bumi. Para paraga kasebut ora mung kelangan bandha donya lan kulawarga, ananging uga ngalami gangguan-gangguan jiwa akibat anane gempa kang tekane ora disangka-sangka. Wujud gangguan jiwa kang dialami dening para paraga sajrone novel NOSK, yaiku trauma.

Aning mujudake paraga kang umure isih welasan taun. Dheweke digambarake dening pangripta ngalami trauma sawise kedadeyan gempa bumi. Dheweke ngalami trauma kang ora ana pungkasane jalaran ngalami kedadeyan gempa kang ndadekake dheweke pisah karo Simbahe. Dheweke uga meruhi Simbahe kembrukan gentheng lan gedheg omahe. Mangerteni kahanan simbahe kang wis ora ana obahe lan kebak getih ing sakujur awake ndadekake dheweke dadi nelangsa lan keweden. Apa kang kedadeyan karo Simbahe uga ndadekake dheweke kebak rasa luput. Sawise kedadeyan gempa bumi kasebut, Aning ngalami owah-owahan sipat lan sikap. Dheweke dadi bocah sing meneng lan kelangan kapercayan dhiri

saengga ndadekake sapa wae kang meruhi dadi prihatin.

Sawise ditinggal seda dening Simbahe, Aning dimong dening Agung lan Ibune yaiku Bu Gemi. Sasuwene dheweke dadi anggota kulawarga Bu Gemi lan Mas Agung, Aning asring ngalami kedadeyan kang ora lumrah. Dheweke kerep *halusinasi* rumangsa kegawa ombak segara nalika dolan ing pesisir. Saliyane iku, dheweke uga asring ngalami *insomnia* utawa gangguan angel turu lan ngimpi kang critane ora cetha kang kedadeyan bola-bali. Saka ngimpi kang dialamine, Aning kelingan karo mangsa kapungkur nalika cilik ananging ora cetha. Aning kepisah karo ibu bapake wiwit dheweke isih cilik. Dheweke ngalami kondhisi kang kaya mangkono amarga anane krisis moneter kang ana ing taun 1997-1998, saengga kaloro wong tuwane nyambut gawe dadi TKI kanggo nyambung urip. Bab kasebut ndadekake Aning stress lan asring nglamun mikirake mangsa kawuri kang ora cetha kasebut.

Saliyane Aning, paraga kang ngalami trauma yaiku Bu Parti. Dheweke uga ngalami trauma sawise anane bencana gempa bumi. Saka kedadeyan kasebut ndadekake Bu Parti stress, sumelang lan kewedan. Dheweke ngalami gangguan kang luwih parah tinimbang Aning, jalaran dheweke kerep kepengin mati nututi anak lan bojone sing mati nalika kedadeyan gempa bumi. Kedadeyan kasebut uga menahi pangaruh negatip, kang ndadekake Bu Parti gampang nesu-nesu, angel ditata lan gampang grusa-grusu. Nalika semana Bu Parti kang wis tau ngalami pengalaman kang mrihatinake nganti pungkasanane dheweke bisa dadi bos lan nduweni usaha toko batik sing maju. Ananging lagi wae mangsa jayane kasebut bisa kagayuh malah kenek musibah kang gedhe, mula ndadekake dheweke ora bisa nampa kanyatan. Adhedhasar andharan kasebut nuduhake prakara kang kedadeyan ing panguripane manungsa kang diripta dening pangripta saka panguripan sabendina, saengga sastra diwawas fungsional banget sajrone mbiyantu manungsa kanggo nggoleki makna panguripan kang dhasare ana sambung-rapete karo sikap kajiwane manungsa.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur sajrone panliten iki nuwuhake underan panliten kang diperang dadi telung prakara yaiku (1) Kepriye wujud trauma kajiwan sajrone novel NOSK anggitané Margareth Widhy Pratiwi? (2) Kepriye tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami dening paraga

sajrone novel NOSK anggitané Margareth Widhy Pratiwi? Lan (3) Kepriye teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwan sajrone Novel NOSK anggitané Margareth Widhy Pratiwi? Dene tujuwan panulisan panliten iki yaiku kanggo ngandharake wujud trauma, tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami dening paraga sajrone crita lan teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kang dialami paraga sajrone novel.

Panliten iki migunakake teori psikologi kanggo njentrehake lan napsirake karya sastra. Psikologi sastra yaiku salah siji ilmu interdisipliner antarane psikologi lan sastra (Endraswara sajrone Minderoup, 2013:59). Teori psikologi sastra kang digunakane sajrone paliten iki bakal diandharake kanthi migunakake teori perspektif psikologi abnormal miturut Kartono. Psikologi abnormal mujudake psikologi kang ana sambung-rapete karo tingkah laku abnormal utawa ora normal. Tingkah laku abnormal kadang kala menjila lan beda karo tingkah laku kang umume, saengga bisa diarani minangka sikap lan sipat kang abnormal.

Penyebab tuwuh sikap abnormal kasebut asring kedadeyan jalaran lingkungan kang ala sajrone panguripan sabendina kang bisa nuwuhake sikap lan sipat kang ora samestine (Kartono, 2010: 08). Sikap lan sipat kang tuwuh kasebut bisa saya ngrembaka jalaran manungsa kang ngalami gangguan jiwa kasebut tansaya kesiksa batine. Anane sikap lan pakulinan kang beda ing tengahing lingkungan panguripan ndadekake manungsa diarani abnormalitas. Perspektif psikologi abnormal uga disebut teori psikoanalisis. Freud (2002:42) ngandharake psikoanalisis yaiku kajian kang ngandharake kajiwane manungsa. Tujuwan saka psikoanalisis yaiku kanggo nggoleki apa wae kejaba panemuan ngenani alam bawah sadhar sajrone mental. Kanthi tujuwan kasebut, paraga-paraga sajrone novel NOSK akeh kang ngalami gangguan kajiwan utawa trauma saengga cocog digunakake minangka subjek panliten.

METODHE PANLITEN

Panliten iki kagolong jinis panliten kualitatif. Miturut Ratna (2013: 64) metodhe kualitatif mujudake salah siji cara kang manfaatake penapsiran kang diandharake kanthi wujud dheskripsi. Panliten kualitatif nduweni tujuwan kanggo mangerteni bab

kang ana tumrap subjek panliten kanthi cara holistik lan dheskriptif. Subjek panliten bisa awujud tembung-tembung lan basa, kanthi nggunakake maneka warna metodhe ilmiah. Metodhe kang digunakake panliten kualitatif iki uga asipat dheskriptif. Saliyane kuwi, pendhekatan kang digunakake sajrone panliten iki yaiku pendhekatan psikologi. Pendhekatan psikologi gegayutan karo pangripta, karya sastra, lan pamaca (Ratna, 2013:61). Pendekatan psikologi sajrone panliten iki mligine gegayutan karo karya sastra. Panliten kualitatif dheskriptif digunakake amrih bisa menehi gegambaran kang gamblang, sistematis lan akurat ngenani fakta-fakta konflik paraga sajrone novel NOSK kanthi nggunakake pendekatan psikologis kanthi teori perspektif psikologi abnormal.

Sumber dhata sajrone panliten iki yaiku arupa novel *Ngoyak Ombak Segara Kidul* anggitané Margareth. Novel NOSK iki cetakan anyar ing taun 2019, kandelé novel iki 248 kaca lan nduweni kuran novel 14x20cm. Novel kasebut didhesain kanthi sampul warna merah mudha lan diwenahi gambar wanita kang nduweni rambut dawa diurai, awak kang madhep ing pesisir. Novel NOSK dicetak dening Penerbit Buana Grafika kanthi cetakan kaping pisan 2019. Dhata sajrone panliten iki yaiku arupa pacelathon antara para paragane, tetembungan, utawa paragraf kang ana ing novel NOSK sing gegayutan karo prakara kang bakal diteliti. Dhata kasebut cethane kang ana gandheng-cenenge karo gangguan kajiwan arupa trauma kang kababar sajrone novel kasebut.

Teknik pangumpulé dhata kang digunakake sajrone panliten iki yaiku teknik simak cathet. Teknik simak yaiku salah sawijine teknik sajrone panliten kang ditindakake kanthi cara nyemak satuan-satuan linguistik kang signifikan kang ana sajrone teks karya sastra kang dadi sumber dhasar konsep-konsep teoritik kang digunakake. Sajrone teknik simak panliti nindakake pengamatan kanthi cara tumemen tumrap dhata kang ana sambung-rapete karo wujud gangguan jiwa arupa trauma, dampak trauma, lan teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma sajrone novel NOSK. Bab kasebut nduweni tujuan supaya dhata kang diolehi jumbuh karo tujuan panliten. Sawise dhata ditemokake kanthi nggunakake teknik simak, dibutuhake uga teknik cathet minangka dhata kang wis ditemokake lumantar teknik simak sadurunge. Teknik cathet mujudake salah sawijine cara kang ditindakake sajrone panliten kanthi nyathet kang ana sambung-rapete karo topik panliten yaiku

gangguan psikologi kajiwane paraga arupa trauma miturut perpektif psikologi abnormal Kartono. Cathethan dhata kasebut bakal migunani sajrone proses analisis dhata minangka bahan kanggo njawab rumusan masalah.

Sabanjure yaiku tata cara nganalisis dhata diandharake kang diperang dadi pitung perangan yaiku (1) Nintingi dhata kanthi adhedhasar saka teori kang wis ditemtoake dening panliti, yaiku psikologi sastra mligine Psikologi perspektif abnormal. (2) Nindakake idhidentifikasi isi kang nduweni sesambungan karo wujud trauma sajrone novel NOSK. (3) Nindakake idhidentifikasi isi kang nduweni sesambungan karo tanggapan traumatik tumrap trauma kang dialami paraga sajrone novel NOSK. (4) Nindakake idhidentifikasi isi kang nduweni sesambungan karo cara kang digunakake paraga kanggo mungkasi trauma sajrone novel NOSK. (5) Njupuk dudutan adhedhasar andharan kang wis ditemtokake sadurunge. (6) Nulis asile dhata lan dudutan kanthi wujud laporan panliten.

ANDHARAN

Bab IV iki bakal ngandharake ngenani asile panliten adhedhasar rumusan masalah kang wis diandharake ing ndhuwur. Kanggo luwih cethane panliten iki bakal ngandharake asile panliten kang diperang dadi telung sub-bab, yaiku: (1) Wujud trauma kajiwan sajrone novel NOSK, (2) Tanggapan traumatik tumrap kedadayan trauma sajrone novel NOSK, lan (3) Teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwane paraga sajrone Novel NOSK. Telung sub-bab kasebut bakal kaandharake ana ing ngisor iki.

Wujud Trauma Kajiwan sajrone Novel NOSK Anggitane Margareth Widhy Pratiwi

Wujud abnormalitas sajrone panguripan bebrayan ora mung kedadayan ing donya kanyatan ananging uga bisa ditemokake sajrone crita fiksi kang arupa novel. Salah sijine crita kang ana sajrone novel NOSK kang nggambarake para paraga kang nduweni pengalaman traumatis. Trauma kang disandang dening paraga sajrone crita bisa tuwuh jalaran dheweke ngalami kedadayan gempa bumi taun 2006 ana ing kutha Ngayogyakarta. Kondhisi kang mrihatinake lan kedadayan kang ana tanpa disangka-sangka tekane kuwi ndadekake para paraga sajrone crita ora bisa nampa kahanan, saengga nuwuhake trauma lan pungkasane tuwuh bab kang dianggep ora

lumrah utawa abnormal. Wujud abnormalitas kang dialami dening para paraga sajrone novel NOSK, luwih cethane bakal diandharake kaya ing ngisor iki.

1. Wujud Trauma Kajiwan Paraga Astuti

Wujud trauma kajiwan kang dialami dening paraga Astuti utawa Aning diperang dadi rong perangan yaiku :

1.1 *Post Traumatik Stress Disorder (PTSD)*

PTSD yaiku salah sawijine kondhisi tuwuhe gangguan kesehatan mental jalaran panandhang ngalami kedadeyan kang mbebayani lan nggegirisi. Tanggapan stress tumrap trauma kerep diarani PTSD amarga panandhang trauma ora bisa mungkasi prakara traumane utawa uwal saka bab kang ndadekake dheweke trauma. Bab kasebut bisa kedadeyan antarane rentan wektu telu nganti enem wulan sawise kedadeyan trauma lan saperangan kasus wujud PTSD bisa tuwuh lan dialami panandhang sawise tahun-tahunan kedadeyan traumatis. Kusmawati (2016: 45-56) ngandharake yen PTSD diperang dadi telu wujud *symptoms* utama ing antarane yaiku ngalami maneh kedadeyan traumatis, pengendhanan (*penghindaran*) lan *Hyperarousal*.

a. Ngalami maneh kedadeyan traumatik

Paraga Astuti utawa Aning sajrone novel NOSK ngalami wujud gangguan pangeling-eling arupa ngimpi kang ala lan *flashback* marang kedadeyan kang nuwuhake traumatike. Bab kasebut dimangerteni lan kabukti lumantar cuplikan kang ana sajrone novel NOSK, yaiku:

Sing cetha kelingan lan ora bakal ilang saka pangangene mung kedadeyan esuk kuwi (...). Ora ngerti apa sing kedadeyan awak klebus, dheweke mlayu mlebu ngomah karo undang-undang mbahne. Tubrukan neng lawang pawon. Mbahne nyandhak awake setengah diseret. (Margareth, 2019: 18/NOSK)

Adhedhasar pethikan kasebut nggambarake anane *symtoms* PTSD kang dialami dening paraga Astuti utawa Aning. Dheweke ngalami pangeling-eling kang ngganggu awujud *flashback* marang kedadeyan kang nuwuhake traumatike. Kondhisi traumatik kang dialamine bisa tuwuh amarga dheweke ngalami bebendu gempa bumi kang wis kedadeyan pirang-pirang wulan kepungkur. Tuwuhe pangeling-eling kang ngganggu kasebut dijalari anane *stimulus* saka paraga Agung kang menehi

pitakonan ngenani bab kang ngelingake Astuti marang pengalamane. Nalika ditakoni dening paraga Agung, Astuti kaya kelingan lamat- lamat marang pawongan kang tau dikenal ananging dheweke ora mangerteni sapa pawongan kasebut. Dheweke terus ngupaya ngeling-eling pawongan kasebut nanging malah kelingan marang kedadeyan gempa bumi kang ndadekake dheweke kudu kelangan simbahe yaiku Mbah Ra.

Nalika bencana alam gempa bumi kuwi kedadeyan, Astuti lagi adus ana ing sumur mburi omahe banjur dheweke ngrasa kaya ana sing hoyag. Astuti banjur mlayu lan mlebu menyang omah karo mbengoki jenenge simbahe. Dheweke katon wedi lan bingung nalika simbahe nyeret awake diajak metu karo nyebut '*kukuh bakuh*' kanthi lambe sing ndhremimil. Astuti banjur ora gelem diajak metu, dheweke malah meksa simbahe njupuk seragam sekolahe ing njero omah. Kanthi pangrasa kepeksa simbahe kuwi mlebu nggoleki seragame nanging malah pungkasane simbahe kelakon kembrukan genteng omah. Anane pangeling-eling marang kedadeyan kasebut ndadekake Astuti ngalami pangrasa mbalik ing kahanan lan wektu kang ndadekake dheweke ngalami trauma. Astuti kerep nyalahake awake dhewe amarga kedadeyan gempa bumi kuwi ndadekake simbahe tilar donya.

b. Pangendhanan (*penghindaran*)

Gejala arupa pangendhanan iki yaiku upaya kang ditindakake dening panandhang PTSD kanggo ngadohi samubarang (panggonan, kahanan, omongan, barang, lan sapanunggalane) kang ana sambung-rapete karo traumatike. Wujud pangendhanan kang dialami paraga Astuti yaiku:

Nglamun? Apa ya ngono? Ahh, mula dheweke sing kakehan pikiran. Kakehan halusinasi, Aning nyalahake rasane dhewe. Wong akeh padha plesir rak ya wis lumrah. Yagene ana wong loro jajan dadi pikirane (Margareth, 2019: 136/NOSK).

Nalika dheweke ngewangi Bu Parti ngladeni wong sing mangan ana ing warunge tuwuh pangrasa tau ketemu lan kenal marang wong sing plesir kasebut. Anane pamikiran kasebut banjur ditampik dening awake dhewe. Astuti rumangsa kleru marang pamikire dhewe. Dheweke rumangsa kakehan pikiran lan halusinasi mulane nalika meruhi wong loro sing diladeni ing warunge kuwi dheweke banjur ngrasa kaya tau weruh lan kenal kaya kang ana ing pethikan. Tuwuhe pangrasa kasebut uga dijalari

anane pangrasa kang gathuk marang kedadeyan-kedadeyan kang dialamine sadurunge. Nalika nyawang wong loro sing plesir kuwi, Astuti kaya nyawang segara saengga dheweke rumangsa yen kaloro wong kasebut minangka wewayangan kang muncul sajrone impene.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur wujud-wujud pangendhanan kang ditindakake Astuti mujudake gejala PTSD ing ngendi dheweke sabisa-bisane ngoncati omongan, pamikir lan pangrasane marang bab kang ngelingake marang pawongan, kahanan lan kondhisi traumatike. Bab kasebut cundhuk karo pangertene PTSD yaiku anane gangguan *keimbangan* utawa pangrasa mangu-mangu kang dialami panandhang sawise nyawang utawa ngrasakake urip ing panguripan sadurunge kang tau dilakoni ananging nuwuhake kebingungan lan pangrasa kang aneh sajrone batine. Gangguan PTSD kerep dianggep gangguan emosional kang ora wajar lan beda karo gangguan arupa dhepresi lan gangguan panik utawa *anxiety disorder* senadyan gejala kang dialami panandhang kurang luwih uga memper nanging wektu lan rentan kedadeyan beda.

c. *hyperarousal*

Wujud-wujud *hyperarousal* kang dialami dening paraga Astuti ing antarane yaiku gangguan turu lan anane pangrasa bingung lan sumelang. Bab kasebut dialamine sawuse paraga Astuti ngalami kedadeyan abnormalitas yaiku dheweke ngalami halusinasi nalika ana ing pesisir Pandansimo saengga dheweke kelelep ombak segara. Sawuse kedadeyan kasebut dheweke terus mikirake kedadeyan kang rumangsane tau dialamine ananging ora kelingan kapan kedadeyan kuwi ana. Pangrasa kang ngebaki pamikire kuwi ndadekake dheweke ora bisa tenang lan ora bisa turu yaiku kayamangkene:

“Ngapa, Ning?” Bu Gemi takon nalika Aning sajak kamitenggengen. Aning mung gedheg. Nanging raine rada pucet. Bu Gemi mateni televisi. “rasah nonton yen wedi,” kandhane. (Margareth, 2019:157/NOSK)

Sawise teleponan karo kakange sing dadi relawan kurban gunung Merapi njeblug, Astuti banjur nonton siaran warta ana ing TV. Karo ngawasi kahanan asil rekaman sing ana ing TV, dheweke katon kamitenggengen amarga kaget nyawang para kurban bencana Merapi sing dha mlayu-mlayu golek slamet. Astuti rumangsa ndhredheg lan keweden nalika nyawang warta kasebut. Kondhisi kuwi bisa

dialamine amarga dheweke kelingan marang kedadeyan traumane patang taun kepungkur.

Adhedhasar gejala-gejala minangka anane PTSD kang dialami paraga Astuti mujudake akibat saka anane traumatik kang disandhang. PTSD kang dialami dening sawijine pawongan uga ora mesthi tuwuh akibat ngalami kedadeyan kang nggegirisi, nanging uga amarga ora oleh (*kasih sayang*) saka wong tuwa wiwit cilik utawa kelangan wong sing ditresnani ngalami kacilakan, lan sapanunggalane. Bab kasebut cundhuk karo faktor kang nuduhake menawa panandhang trauma bisa disebut ngalami PTSD yen panandhang trauma ngalami gejala-gejala kang ana ing antarane enem wulan utawa taun-taunan sawise kedadeyan trauma. Saka gejala-gejala trauma kang dialamine, dheweke uga nuwuhake PTSD akibat trauma ing mangsa cilike biyen.

1.2 Gangguan Pangeling-eling

Astuti ngalami gangguan pangeling-eling ngenani mangsa cilike wiwit dheweke isih manggon karo simbahe sadurunge ngalami kedadeyan bencana alam. Sawise ditinggal mati dening simbahe dheweke uga ngalami gangguan pangeling-eling kang padha. Gangguan pangeling-eling kasebut tuwuh nalika dheweke dhepresi jalaran kerep ngimpi bab kang dirasa ora adoh saka pengalamane wiwit cilik. Wujud gangguan kasebut ing antarane yaiku:

a. Amnesia

Miturut Kartono (2010:112-113) amnesia diperang dadi pitung jinis salah sijine yaiku *amnesia infantil*. Paraga Astuti ngalami gangguan pangeling-eling arupa amnesia infantil yaiku amnesia kang ora bisa ngeling-eling kedadeyan ing mangsa cilike. Wujud *amnesia infantil* kang dialami paraga Astuti yaiku bisa dideleng lumantar pethikan :

Sapa wong-wong kuwi? Sing saben Minggu mesthi dipethuki, sing ngajak numpak prau kalane angin kepenak k kanggo nglaut. Sapa wong-wong kuwi? Sapa? Aning gebes-gebes, pangangenan kaya mabur rumangsa nate ngalami kaya ngono kuwi. Nanging ora karo Lik Sadi, ora karo Kang Paimo. (Margareth, 2019:14-15/NOSK)

Kedadeyan-kedadeyan kang bisa dieling-eling dening panandhang *amnesia infantil* iki kedaden ing antarane pengalaman uripe nalika isih umur 3 nganti 6 taun. *Amnesia infantil* kalebu wujud pangeling-eling jangka panjang, ing ngendi kedadeyan kuwi

bisa dimunculake maneh yen panandhang nduweni stimulus kang gedhe lumantar pawongan kang kalibat, barang, panggonan lan kahanan kang memper. Kaya pethikan ing dhuwur kang dialami Astuti nalika sadhar saka semapute sawise keseret ombak gedhe, dheweke rumangsa kelingan marang pawongan-pawongan lan kedadayan kang tau dialami ing mangsa kepungkur. Kondhisi kasebut bisa dialamine jalaran Astuti pikantuk stimulus utawa dorongan kang ngelingake marang pangeling- elinge lumantar rasa kuwatir saka paraga Agung lan pawongan liya kang nylametake dheweke. Pangeling-eling lan pangrasane marang kedadayan kasebut terus ngebaki pamikire, saengga ndadekake dheweke terus meres utege kanggo nggoleki pawongan kang muncul ing pangeling- elinge

b. De javu

Akibat trauma psikologis kang disandhang Astuti dheweke uga ngalami *de javu* kang memper karo *halusinasine* nalika ngalami PTSD. Kondhisi *de javu* kang dialamine tuwuh nalika dheweke nglamun mikirake kedadayan bencana alam kang dialamine lan niwasake simbahe. Ora suwe dheweke banjur dikagetake dening kakange sing nakokake kahanane kang nuwuhake *de javu* ing pamikire.

Ombak isih jumlegur. Krasa neng dhadha. Ana wewayangan dolanan neng kana. Duweke sapa? Kapan ngono bakal digoleki maneh, kudunganti ketemu. “Kowe ora papa?” Ana rasa kuwatir ing swara kuwi. Persis. Kaya nate krungu pitakonan ngono kuwi. Rasa kuwatire padha, ukarane beda. Kapan prastawa kaya ngono iku dialami? (Margareth, 2019: 25/ NOSK)

Ukara pitakonan kang diucapake dening kakange lan nggugah dheweke saka lamunane kuwi krasa nabet ing batine. Ukara lan rasa kuwatir saka kakange kuwi kaya-kaya tau dirasakake. Astuti rumangsa tau keprungu tembung kuwi nanging kapan kedadeyane dheweke ora kelingan. Apa kang dialamine kuwi mujudake wujud *de javu* jalaran nalika otak pikatuk stimulus utawa rangsangan saka lingkungan kahanan lan informasi kang diolehake panca indra langsung digawa ing bageyan otak kang nerima lan nampung memori jangka panjang.

2. Wujud Trauma Kajiwan Paraga Bu Parti

Wujud trauma kang dialami Bu Parti yaiku arupa gangguan stress paska traumatik utawa *PTSD*. Wujud trauma kajiwane paraga Bu Parti kuwi bisa kabukti lumantar pethikan sajrone novel, ing antarane yaiku:

a. Ngalami maneh kedadayan traumatik

Paraga Bu Parti sajrone novel NOSK iki, uga ngalami gejala-gejala minangka wujud anane *PSTD*. Dheweke kerep kelingan marang kulawargane sing tilar donya lan ndadekake dheweke sedhah terus-terusan nganti dhepresi. Kondhisi kaya mangkono bisa kabukti lumantar pethikan ing ngisor iki:

Bu Parti dhewe mula durung suwe olehe bisa nemokake jati dhirine. Dheweke kelangan kabeh brayate. Omahe juragan batiking Wijireja, Pandak kuwi babarpisan ora wujud. Anake telu, bapak mbokne lan bojone ora bisa dislametake. Bola-bali dheweke sambat kepingin nututi brayate. (Margareth, 2019: 6/ NOSK)

Sakabehe kurban kang ngalami kedadayan bencana lindhu ora ana sing nrimakake lan bisa nampa kanthi ekhlas ngono wae jalaran kedadayan kasebut ngrugekake lan mbebayani tumrap panguripan manungsa. Samono uga pangrasa kang dialami Bu Parti kedadayan kasebut nuwuhake trauma tumrap dhirine amarga kelangan pawongan-pawongan kang ditresnani. Dheweke ora bisa *move on* utawa uwal saka prakara traumane lan dialamine nganti taun-taunan saengga nuwuhake *PTSD*. Kaya pethikan ing ndhuwur, Bu Parti ora mung kelangan kulawarga lan bandha donya ananging uga jati dhirine. Ing ngendi jati dhiri kang diduweni manungsa mujudake bab kang penting kanggo semangat urip. Pangrasa sedhah kang terus-terusan dipendhem sajrone banti lan pangrasa ora nrimakake kahanan kang ngebaki pikirane ndadekake Bu Parti dhepresi. Saben ketemu karo wong liya dheweke diwenahi pitutur supaya bisa ekhlas lan sadhar marang uripe sing isih dawa, nanging bab kasebut uga ora bisa ditampa ngono wae.

b. Pangendhanan (*penghindaran*)

Paraga Bu Parti sajrone novel NOSK uga nuduhake gejala kasebut saben sadhar saka traumatik kang dialamine. Sabisa-bisane dheweke ngadohi samubarang kang ana sambung-rapete karo traumane, jalaran dheweke isih tom-tomen marang blegere anak bojo lan wong tuwane sadurunge tiwas. Saben kelingan marang babagan kang nggambarake kulawargane Bu Parti kaya kewedan, nangis lan emosi tanpa bisa dikontrol, mula dheweke ngadohi bab-bab kasebut. Wujud pangendhanan kang ditindakake Bu Parti yaiku kaya mangkene:

Patang tahun dudu wektu kang sedhela, senajan etungane mula kaya lagi wingi anane bebendu lindhu gedhe kuwi. Mula ora maido yen Parti isih kangelan ngetrapake uripe. Dheweke emoh bali marang

usahane ngedegake *'Batik Miranti'*, nanging sikep lan polahe isih wae kadidene juragan. (Margareth, 2019: 50/ NOSK)

Senadyan wis patang taun sawise kedadeyan gempa kang nuwuhake traumatike kuwi ana, dheweke tetep durung bisa mbalik ing panguripane sing mbiyen. Bu Parti rumangsa kelangan jati dhirine lan kelangan semangat kanggo urip, mula dheweke durung bisa yen dikongkon mbalik dadi pengusaha bathik jalaran bab kasebut dialamine bareng karo bojone nganti dadi toko sing gedhe. Senadyan kaya mangkono Bu Parti tetep ora bisa ngowahi sikap lan tumindake. Dheweke isih rumangsa dadi juragan saengga ora bisa kumpul karo wong liya. Saliyane kuwi Bu Parti uga ngoncati panggonan omahe sing wis kebangun kanthi bantuan pemerintah. Dheweke uga durung wani manggon ing omahe dhewe amarga terus kelingan marang kulawargane. Adhedhasar andharan ngenani gejala-gejala PTSD minangka wujud trauma kajiwan kang dialami paraga Bu Parti, uga ditemokake wujud-wujud abnormalitas. Wujud abnormalitas kasebut bisa dideleng lumantar pikiran lan tumindake Bu Parti kang nyalahi norma utawa kabiasaan kang ana ing masarakat. Pamikir lan tumindak minangka akibat saka trauma psikologe kuwi ora bisa ditampa dening wong liya amarga bisa wae ngrugekake tumrap dhiri pribadine panandhang lan pawongan liya.

Tanggapan Traumatik Tumrap Kedadeyan Trauma sajrone novel NOSK anggitané Margareth Widhy Pratiwi

Dhata-dhata kang ditemokake sajrone novel NOSK iki nuduhake anane gejala-gejala kang mujudake tuwuh trauma psikologis kang dialami dening paraga Astuti lan Bu Parti. Ing antarane yaiku: 1) Aspek kognitif kang dialami Astuti yaiku pangrasa bingung lan ora bisa mikir cepet, dene aspek kognitif paraga Bu Parti yaiku pamikiran salah tujuane/salah ngenali wong lan pikiran *pesimis*. 2) Aspek fisiologi paraga Astuti lan Bu Parti kang nduweni gejala padha yaiku arupa kondhisi semaput. 3) Aspek emosional Astuti arupa rasa sumelang lan dhepresi, dene paraga Bu Parti ngalami dhepresi. 4) Aspek perilaku kang dialami paraga Astuti lan Bu Parti yaiku arupa anti sosial.

a. Aspek kognitif

Aspek kognitif mujudake aspek kang nuwuhake rusake sistem kang nyimpen memori

utawa informasi kanthi indhikator asring nglamun, terus-terusan dibayangi kang ora dikarepake lan angel kanggo konsentrasi. Sajrone aspek kognitif luwih nengenake ngenani bab kepriye proses utawa upaya kang dilakoni kanggo ngoptimalake kemampuan aspek rasional kang diduweni manungsa.

Aspek kognitif paraga Astuti

Pangrasa bingung kang mujudake salah sawijine aspek kognitif kang njalari anane trauma digambarake kaya pethikan ing ngisor iki:

“Ibumu endi, Nok? Kowe karo sapa?” “Ayo mlebu tendha. Iki wis surup.”
“Kowe anake sapa?”Gentenan Agung karo Marni takon, nanging bocah wadon kuwi babar pisan ora aweh wangsulan apa-apa. Raine kaku. Mripate mung kedhep-kedhep thok. (Margareth, 2019:04/NOSK)

Saka pethikan kasebut bisa dimangerteni gambaran kang nuduhake anane pangrasa bingung kang dialami dening paraga Astuti. Nalika Agung lan Marni ngeterake ransum kanggo mangan sore para korban kang manggon ing posko, dheweke meruhi ana bocah wadon kan ndhepis ijenan ing posko. Kahanan kang peteng ing posko amarga listrik mati sawise anane kedadeyan gempa kasebut ndadekake Agung lan Marni kaget meruhi ana bocah wadon dhepis ijenan. Kanthi alon banjur Agung lan Marni marani bocah kuwi ora liya ya Astuti. Dheweke ngalami pangrasa bingung nalika ditakoni Agung lan Marni ngenani kulawargane.

Pangrasa bingung minangka wujud pamikire manungsa kang dialami dening Astuti kang mujudake salah sawijine aspek kognitif nggambarake anane gejala trauma. Pangrasa kasebut uga dibarengi kedadeyan kanthi ciri-ciri fisik kang nuduhake anane pangrasa bingung kang digambarake dening pengarang menawa Astuti ora bisa aweh wangsulan apa-apa, dheweke mung bisa kedhep- kedhep lan raine dadi kaku. Apa kang dadi ciri fisik kang dialami Astuti mujudake wujud *output* saka daya pamikire, jalaran dheweke kelingan marang kedadeyan mrihatinake kang lagi dialami.

Aspek kognitif paraga Bu Parti

Bab kang mbuktakake anane wujud trauma psikologis kang dipengaruhi dening aspek kognitif kang dialami dening Bu Parti sajrone novel NOSK , ing antarane yaiku:

“Anakku aja digawa lunga. anakku gawa ndhene.”

“Anakkuuu....” Aning kaget nalika dikekep dening wanita kuwi. Diruket kenceng karo ditangisi. “kowe nengendi wae, Ndhluk?” (Margareth, 2019:43/ NOSK)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake anane gambaran gangguan aspek kognitif kang dialami Bu Parti minangka gejala anane trauma psikologis. Nalika Bu Parti diopeni ana ing Rumah Sakit Elizabeth ing dhaerah Ganjuran, dheweke mung bisa pijer nangis, amarga mikirake kulawargane kang mati minangka korban gempa bumi. Katelu anake sing isih cilik dadi korban gempa kembang omah gedhonge sing kasil dibangun amarga nyambut gawene sing gigih bareng karo bojone. Bu Parti ora nyangka yen apa kang diduweni sakabehe tiwas ngono wae lan ninggalake dheweke ijen. Bu Parti terus mikirake sakabehe kang wis ilang dadi korban anane bencana alam, kaya-kaya pikirane mandheg ing kedadeyan gempa kang dialamine iku. Dheweke ora bisa uwal saka kahanan, saengga nuwuhake pikiran kang ora-ora. Apa kang dialamine ndadekake gangguan kinerja otake. Bu Parti nganti ora bisa mbedakake endi anake lan endi wong liya nalika dheweke meruhi Aning ing Rumah Sakit Elizabeth.

b. Aspek fisiologi

Aspek fisiologi utawa fisik kang nuduhake anane gejala trauma bisa ditandhani kanthi anane fungsi fisik manungsa kang mudhun. Bab kasebut kedadeyan jalaran anane pengaruh saka aspek kognitif manungsa kang ora bisa kerja kaya umume, mula bisa mangribawani kinerja fungsi fisik kang ditandhani kanthi anane pangrasa gampang kesel, lemes, muntah, kejang, ngelu, semaput, asring ngrasa lara ing bageyan awak tartamtu, lan sapanunggalane.

Aspek fisiologi paraga Astuti

Wujud gangguan fisik kang dialami Astuti bisa dimangerteni nalika dheweke sepisanan ditemokake dening relawan korban gempa yaiku Agung lan Marni. Dheweke nuduhake gangguan fisike kang diwujudake kanthi pangrasa awak kang lemes. Lemes yaiku ora nduweni daya, ora kaku, lan utawa ora bisa nindakake samubarang pakaryan tumrap manungsa. Pangrasa awak kang lemes utawa ora nduweni daya kasebut ndadekake Astuti semaput. Bab kang nuduhake nalika Astuti lemes ditemokake dening Agung lan Marni bisa kabukti saka pethikan ing ngisor iki:

Agung ora takon maneh. Bocah kuwi dicandhak alon, banjur dikekep. Awak sing maune kaku, saya

suwe saya lemes lan lemes, banjur mbales ngruket kenceng awake Agung. Mung sedhela sabanjure bocah kuwi ora eling apa- apa. “Semaput, Ni. Piye iki?” (Margareth, 2019:05/NOSK)

Adhedhasar pethikan ing ndhuwur bisa dimangerteni anane gangguan fisik arupa kondhisi lemes banjur ndadekake semaput kang dialami dening Astuti. Astuti ngalami *shock* utawa kaget saka bebendu kang dialamine. Nalika dheweke kepethuk Agung lan Marni dheweke keweden, wedi yen bakal ngalami kedadeyan kang mbebayani maneh tumrap dheweke. Mangerteni kahanan Astuti kang kaya mangkono, ora kesuwen Agung banjur nyandhak awake sing ringkih. Awak sing maune lemes dadi kaku kenceng ngekep awake Agung, banjur bali lemes maneh lan malah semaput. Kedadeyan kasebut nuduhake anane gangguan fisik kang dialami Astuti jalaran anane pengaruh saka pikiran lan emosionale kang ora ana dununge iku ndadekake kondhisi awake lemes. Astuti kang mikir banter utawa kenemenen tanpa diimbangi pola gizi kang sehat ndadekake awake sansaya lemes saengga nganti dadi semaput.

Aspek fisiologi paraga Bu Parti

Bu Parti ngalami gejala aspek fisiologi kang nuduhake anane traumane kanthi awujud kondhisi semaput kaya dene Astuti, ananging anggane Bu Parti semaput kedadeyan kanthi kahanan kang beda. Bu Parti bisa ngalami kondhisi semaput nalika dheweke ngalami *shock*/kondhisi kaget nemen. Bab kasebut bisa kabukti saka pethikan ing ngisor iki:

“Nalika rong ndina candhake ditemokake bojone tinemu tiwas Parti isih eling. Nanging nalika tim Basarnas nemokake anake telu uga tinemu tiwas dheweke kelangan donya. semaput tanpa nyebut.” (Margareth, 2019: 42/ NOSK)

Anane pethikan ing ndhuwur nggambarake kahanan kang ndadekake Bu Parti ngalami kondhisi semaput kang mujudake anane gejala trauma. Sawise ngalami kedadeyan gempa kang niwasakake ewonan wong lan kelangan bandha donyane, rong ndina candhake Bu Parti oleh warta menawa bojone uga dadi korban anake telu uga ditemokake tiwas kembrukan bangunan omahe kang maune gedhe tingkat magrong-magrong iku. Bu Parti ora bisa kumecap apa-apa, dheweke semaput ngono wae tanpa kelingan apa-apa. Sakabehe kulawargane wis tiwas, ndadekake dheweke ora bisa mikir apa-apa lan ora sadhar dhiri. Reaksi kang nuwuhake kondhisi Bu

Parti ngalami semapat kasebut bisa kedadeyan jalaran dheweke ngalami shock utawa kaget kang nemen. Nalika manungsa ngalami *shock* utawa kaget kang nemen bisa menehi pengaruh tumrap *sistem kerja tubuh* amarga aliran darah sajrone badan menyang otak kaalang kanthi cara ndadak, saengga otak ora bisa ngalirake oksigen kang cukup. Nalika Bu Parti nganti ngalami kondhisi semapat sawise krungu warta kang ora bisa ditampa dening daya pamikire iku nuwuhake pengaruh tumrap emosi lan fisike.

c. Aspek emosional

Emosi yaiku salah sawijine reaksi kang kompleks saka pangrasa lan pamikire manungsa uga nduweni sambung-rapet tumrap psikologis lan fisiologis. Sajrone novel NOSK iki, uga digambarake anane gejala trauma kang asipat aspek emosional kang dialami dening paraga Astuti lan Bu Parti. Gejala kang arupa aspek emosional sajrone trauma psikologis luwih munjer utawa mligi tinimbang aspek liyane, jalaran manungsa bisa dikategorikake utawa kalebu ing trauma psikologis menawa nuduhake titikan kang luwih nengenake ing gejala aspek emosional. Gejala aspek emosional kang dialami dening Astuti lan Bu Parti bakal diandharake ana ing ngisor iki:

Aspek Emosional Paraga Astuti

Gejala kang nuduhake aspek emosional menawa manungsa ngalami trauma yaiku arupa pangrasa sedhik, dhepresi, tegang, khuwatir, lan sapanunggalane minangka respon saka kedadeyan kang dialamine. Astuti ngalami dhepresi nalika dheweke kelangan simbahe minangka korban anane bebendu gempa bumi. Bab kang nuduhake anane pangrasa kang nuduhake dhepresi kang dialami dening Astuti bakal dibuktekake adhedhasar pethikan kang ana sajrone novel, ing antarane yaiku:

“Simbaaah.”

Bocah wadon kuwi ora nangis. Mung mripate mlolo. Tembung kuwi sing sepisan diucapake. Duduk simbok, bapak utawa ibu. Ateges bocah wadon kuwi cedhak karo mbahne utawa uga bisa urip karo mbahne. (Margareth, 2019: 05/ NOSK)

Wiwit cilik udakara umur 5 taunan Astuti pancen ora awor bapak lan ibuke, dheweke dititipake dening ibuke ing simbahe yaiku Mbah Ra. Astuti ora kelingan sapa bapak lan ibune, dheweke mung ngerti yen urip ing ndonya iki mung karo simbahe

minangka siji-sijine kulawarga kang diduweni. Kedadeyan gempa kang dialamine iku ora mung nuwuhake gangguan pamikire ananging dheweke uga ngalami tekanan batin. Kaya pethikan kang wis kaandharake ing ndhuwur, pethikan kasebut nggambarake menawa Astuti mbengok kanthi nyembut ‘simbah’ wiwit dheweke sadhar saka semapute nalika ditemokake dening relawan korban gempa. Kondhisi kasebut nuduhake menawa anane reaksi batin saka pangrasane Astuti kang isih ngalami *shock* sawise ngalami kedadeyan gempa lan dheweke uga kelangan warta ngenani simbahe sing dirawat ing rumah sakit. Astuti uga ngalami reaksi gangguan turu kang kabukti saka tetangine sawise sadhar iku dheweke katon mlongo kaya mari ngalami kedadeyan kang ora bisa ditampa.

Aspek Emosional Paraga Bu Parti

Bu Parti ngalami gangguan emosional kanthi awujud dhepresi padha kaya dene kang dialami paraga Astuti. Bab kang nuduhake anane dhepresi paraga Bu Parti bisa kabukti saka pethikan kaya mangkene:

Parti rumangsa dadi wong paling cilaka sadonya. Awake wutuh nanging atine ajur, jiwane remuk. Rasa jinja ora gampang lunga. Saben ndina mung bengak-bengok ngudang anak bojone. Saben ndinane anane mung nyalahake sapa wae sing nyedhaki. Saben ndinane anane mung dhelog-dhelog. Mripat cowong. Sunar ngendhelong. Tanpa gelem diajak ngomong. (Margareth, 2019: 42/NOSK)

Lumantar pethikan kasebut, Bu Parti digambarake ngalami kondhisi kang mrihatinake. Dheweke rumangsa dadi wong sing paling nelangsa lan cilaka sadonya amarga kedadeyan gempa bumi kang dialamine. Pikirane kang cupet nuwuhake pengaruh tumrap emosional lan tumindake. Ing sabendinane sawise kedadeyan gempa iku dialami, Bu Parti mung nangis lan terus nyalahake awake dhewe. Dheweke terus mikirake kulawargane kang wis tilar donya saengga ndadekake batine sansaya nelangsa lan pungkasane mempengaruhi tumindake. Saben ana wong liya kang nyoba nyedhaki ora digagas nanging malah nesu-nesu tanpa sebab. Dheweke mung kerep nglamun utawa bengoki anak lan bojone sing wis ora ana lan ora gelem diajak ngomong karo sapa-sapa. Pangrasa sedhik kasebut mujudake salah sawijine reaksi emosional utawa anane tekanan batin, dene menawa manungsa ora bisa ngendalikake pangrasa sedhihe bisa ndadekake

dhepresi. Pangrasa sedhik kang nuwuhake kondhisi dhepresi bisa kedadeyan amarga anane ledakan emosi kang dirasakake dening manungsa nalika ngalami pangrasa kelangan samubarang kang dianggep wigati utawa nduweni pengaruh tumrap panguripane. Manungsa kang ngalami sedhik terus-terusan bisa ndadekake pamikirane keruh lan cupet. Manungsa bisa ngalami dhepresi amarga pamikire mung fokus ing sawijine prakara.

d. Aspek perilaku

Aspek perilaku kang dialami manungsa panandhang trauma mujudake pengaruh kombinasi antarane aspek kognitif, aspek fisik lan emosional. Bab kasebut bisa kedadeyan amarga nalika manungsa ngalami trauma samubarang kang dideleng bakal mempengaruhi daya pamikir lan batine banjur diwujudake kanthi anane perilaku minangka respon saka anane kedadeyan kang dialamine iku. Paraga Astuti lan Bu Parti uga ngalami trauma kang ditandhani kanthi anane gejala aspek perilaku. Bab kasebut bakal kaandharake kaya ing ngisor iki:

Aspek perilaku paraga Astuti

Aspek perilaku kang dialami dening paraga Aning yaiku arupa tumindak *antisosial*. Pawongan kang nduweni sipat lan tumindak *antisosial* yaiku pawongan kang dianggep luwih seneng dheweyan tinimbang kumpul karo wong liya lan ora nduweni kekarapan kanggo nduwe kanca. Wujud aspek perilaku paraga Astuti yaiku kaya mangkene:

Kanca-kancane padha playon dolanan jethungan, dheweke ndhewe lan meneng. Kanca-kancane padha ngethoki debog kanggo gawe bedhil-bedhilan, jaranan utawa othok-othok dheweke mung mojok kanthi mripat cowong tanpa gelem diajak omong. Yen ana sing nyedhaki, bocah kuwi gage sumingkir. (Margareth, 2019: 32/NOSK)

Pethikan kasebut nggambarake anane gangguan antisosial sosiopat kang dialami dening paraga Astuti. Gangguan sosiopat kasebut digambarake dening pangripta menawa Astuti ora gelem kumpul utawa doalanan bareng karo kanca-kancane. Dheweke dicritakake kanthi kahanan sing ndewe, mujok ing posko pangungsen kanthi mripat cowong lan ora gelem diajak omong sapa-sapa. Kondhisi Astuti kasebut nuduhake menawa dheweke ngalami pangrasa kang sedhik banget amarga ditinggal mati dening Simbahe minangka siji-sijine kulawarga kang diduweni iku. Astuti rumangsa ora

nduwe sapa-sapa ing ndonya iki, mulane dheweke mung milih ndhewe lan isih mikirake kedadeyan kang dialamine tinimbang dolanan karo kanca-kancane.

Kondhisi Astuti kasebut cundhuk karo pangerten sosiopat kang nduweni maksud anane gangguan antisosial kang dialami manungsa jalaran tau ngalami kedadeyan tartamtu kang ndadekake pawongan kasebut ngalami owah-owahan tumindak, kerep ngelamun utawa sumelang lan kangelan *menyesuaikan* dhiri tumrap lingkungan manggon. Paraga Astuti ngalami owah-owahan tumindak mligine ing lingkungan tumrap sosial. Dheweke ora gelem awor karo kanca-kancane lan ngalami owah-owahan kapribaden sing maune grapyak sumanah, nduwe kanca akeh lan seneng dolanan saiki luwih milih meneng lan katon sumelang. Astuti uga ora gelem diajak ngomong sapa-sapa, menawa divedhaki wong liya dheweke gage sumingkir wurung anggone sosialisasi marang sapa wae.

Aspek emosionalitas paraga Bu Parti

Sing maune mapan ana barak pengungsen, banjur dipindah ana klinik rumah sakit. Merga mapan neng barak pengungsen, dheweke mung tansah ngamuk mbanting apa wae sing ana sandhinge. Ora trima karo ransum pangan sing diwenehake. Nanging babar pisan ora gelem memangan. (Margareth, 2019: 42/NOSK)

Sawise kedadeyan gempa bumi kuwi, Bu Parti ora nduwe omah mulane dheweke manggon ana ing barak pengungsen. Ing kono Bu Parti manggon bareng karo para pengungsi liya sing uga kena dampak gempa bumi. Pirang-pirang ndina manggon ana ing pengungsen, pangrasa sedhik kang dirasakake ndadekake Bu Parti ngalami dhepresi lan nuwuhake akibat perilaku kang nyalahi norma sosial. Bu Parti sansaya ora bisa dikendakeke tumindake, batine wis ora karuan semana uga pamikire. Dheweke ora bisa mikir kanthi luwih rasional amarga pangrasa sedhik kelangan kulawargane sing ora bisa ditampa. Anggone Bu Parti nguntabake pangrasa sedhihe digambarake kanthi tumindak kang ora becik lan ngrugekake. Bu Parti terus ngamuk-ngamuk, mbanting sakaebehe barang kang ana ing sandhinge uga tansah ora duwe semangat kanggo urip, mula ora gelem memangan babar pisan.

Teknik Pangripta Nggambarake Trauma Kajiwane Paraga sajrone Novel NOSK anggitané Margareth W.P

Teknik kang bisa digunakake pangripta sajrone nggambarake paraga lan pamaragane sajrone novel NOSK diperang dadi loro yaiku kanthi teknik ekspositori utawa langsung lan teknik dramatis utawa ora langsung, luwih cethane bakal kaandharake ing ngisor iki:

Teknik Ekspositori (langsung)

Teknik pelukisan trauma kajiwan kang dialami dening paraga sajrone novel NOSK anggitane Margareth sing sepisan yaiku arupa teknik ekspositori utawa langsung. Teknik ekspositori yaiku salah sawijine teknik penokohan watak paraga kang digunakake pangripta kang digambarake kanthi cara langsung utawa lumantar pamikiran pangripta iku dhewe.

(1) Teknik Ekspositori Paraga Astuti

Margaret sajrone novel NOSK minangka pangripta nggunakake teknik ekspositori kanggo nggambarake trauma kajiwan kang dialami dening paraga Astuti. Teknik kasebut digunakake pangripta kanggo nggambarake karakteristik paraga Astuti yaiku kahanane nalika ngalami kedadayan traumatike. Kondhisi kasebut bisa dimangerteni saka pethikan ing ngisor iki, yaiku:

Aning salah siji korban dislametake. Patang tahun kepungkur, nalika kedadayan lindhu gedhe ing tahun 2006 kuwi. Aning kira-kira lagi umur sewelas taunan. Agung meruhi Aning ndheprok, ndhepispis neng ngisor wit sawo. Ijen ing wayah surup. Ing antarane wong akeh padha crita pengalamane dhewe-dhewe (Margareth, 2019:04/NOSK)

Paraga Astuti sajrone novel NOSK digambarake pangripta minangka kurban gempa kang dislametake dening sawijine relawan kanthi jeneng Agung kaya pethikan kasebut. Astuti digambarake minangka kurban gempa taun 2006. Nalika ditemokake relawa dheweke katon sedhih, ndhepispis ing ngisor wit sawo lan kijenan ing wayah surup. Kahanan kasebut nggambarake yen dheweke nglami trauma mligine trauma psikologis amarga Astuti ketara bingung ora karep gumbul karo wong liya sing ana ing kono dheweke luwih milih dhewe lan ngawasake pawongan ing sakupenge. Saka gambaran kondhisi kang dialamine, paraga Astuti diandharake dening pangripta kanthi langsung yaiku anane dheskripsi ngenani jeneng, taun, umur lan kondhisi kang dialami paraga. Saka pethikan kasebut, kang nggambarake kanthi rinci kondhisi paraga Astuti ndadekake pamaca bisa ngira-ngira lan

mahami kepriye kahanan kang dialami paraga Astuti kanthi gampang.

(2) Teknik Ekspositori Paraga Bu Parti

Paraga sabanjure kang uga digambarake kanthi teknik ekspositori dening pangripta yaiku paraga Bu Parti. Bu Parti uga ngalami dhepresi lan pangrasa salah ing uripe saengga dheweke ora bisa uwal saka prakarane kang nuwuhake trauma sateruse. Bab kasebut diandharake luwih cethane dening pangripta kaya mangkene.

Parti ora bisa yen dikon bali urip mandhiri, merga jiwane dadi ringkih. Kudu ana sing ngamping-ampingi dheweke, merga pikirane ora bisa uwal saka prastawa sing nempuh uripe. La wong bali neng omahe sing wis wiwit dibangun wae uga ora gelem. (Margareth, 2019: 49/ NOSK)

Adhedhasar pethikan mujudake gambaran pangrasa lan kondhisi kang dialami Bu Parti kang digambarake dening pangripta kanthi gamblang. Sawise kedadayan bencana alam kang nuwuhake traumatik ing panguripane Bu Parti. Dheweke ora bisa yen dikonkon urip kijenan amarga jiwane isih ringkih pamikire isih kebak marang kedadayan bencana kang nggegirisi. Saliyane kuwi, Bu Parti uga ora gelem bali manggon ing omahe sing wis dibangun maneh kanthi bantuwan pamerintah. Dheweke isih durung wani bali amarga ing omah kasebut kebak kenangan antarane dheweke lan kulawargane senadyan wujud bangunane wis ora padha kaya biyen.

Teknik Dramatis (ora langsung)

Teknik kapindho kang digunakake Margareth W.P minangka pangripta sajrone reiptan novel NOSK yaiku teknik dramatis. Teknik dramatis yaiku pangripta ora langsung nyritakake kepriye titikane saben paraga kang ana sajrone crita. Pangripta ora ngandharake lan njlentrehake kanthi langsung sipat lan tumindake para paraga. Anane peran paraga sajrone crita digambarake lumantar aktivitas kang ditindakake para paraga yaiku kanthi verbal lumantar dialog utawa tumindak lan kedadayan sajrone crita. Teknik penggambaran trauma kajiwane paraga sajrone novel NOSK ing antarane yaiku:

(1) Teknik Dramatis Paraga Astuti

Wujud trauma kajiwane Astuti kang digambarake kanthi teknik dramatis diperang dadi telu. Luwih cethane bakal kaandharake ing antarane yaiku

a. Tumindake Paraga

Teknik tumindak paraga yaiku teknik kang asipat nonverbal lan fiktif. Teknik tumindake paraga Astuti kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwane yaiku kaya mangkene:

Saben mrono, Aning nyoba nggoleki tepak-tepak sing biyen nate disaba. Nggoleki tepak-tepak pangangen kang cedhak ing rasane. Nanging tetep ora ketemu. Wong-wong pasar sing saben dheweke melu mbahne dodolan padha menehi jajanan. Padha menyang ngendi? (Margareth, 2019: 135/ NOSK)

Lumantar pethikan ing ndhuwur, bisa dimangerteni kagiyatan sabendina kang ditindakake dening paraga Astuti bareng karo Simbahe. Astuti dicritakake kerep melu simbahe yaiku ngewangi dodolan ana ing pasar. Nalika ngewangi simbahe ing pasar dheweke uga kerep diwenehi jajan karo kancane simbahe kuwi. Kagiyatan menyang pasar nganti saiki isih ditindakake ananging ora kanggo ngewangi simbahe dodolan maneh amarga simbahe wis tilar donya akibat kedadeyan gempa. Dheweke menyang pasar kanthi tujuwan beda yaiku kanggo nggoleki wong-wong sing mbiye gemati marang dheweke. Paraga Astuti kepengin nggolek warta ngenani jati dhirine lumantar pawongan-pawongan ing mangsa kawurine kuwi, amarga dheweke ora kelingan lan ora ngerteni kulawarga liyane kejaba mung simbahe yaiku Mbah Ra. Saka pethikan kasebut pamaca uga bisa mangerteni yen Astuti nduweni sipat kang tekun, ora gampang nyerah lan welas asih marang simbahe.

b. Cecaturane Paraga

Teknik cecaturan paraga/teknik cakapan diperang dadi loro yaiku arupa *dialog* lan *duolog*. Sajrone Novel NOSK, paraga Astuti digambarake dening pangripta kanthi teknik arupa *duolog*. Gambaran cecaturan kasebut bakal kaandharake ing ngisor iki:

“Kowe ora kepengin crita karo aku, Ning?”
 (...) Ana rasa kangen, embuh kangen marang sapa?
 “Mbah Raaa.”
 “Ning Mbah Ra-mu wis ora ana ta.”
 Aning angluh. “Aku kok mung duwe mbah Ra, Mas?”

Saka pethikan kang ditindakake dening paraga Astuti lan paraga Mas Agung ngrembug ngenani pangrasa lan pamikiran Astuti kang gawe resah

dheweke. Nalika ditakoni apa kang dipikirake, dheweke banjur ganti takon marang Mas Agung yaiku arupa pitakonan geneya dheweke kok mung nduweni siji kulawarga yaiku Mbah Ra, kamangka kabeh wong mesthi nduweni wong tuwa utawa dulur liyane. Dheweke uga nduweni pangrasa kangen ananging ora dimangerteni pangrasa kangen kuwi marang sapa. Pangrasa kasebut tuwuh nalika dheweke rumangsa suwung sawise ditinggal mati simbahe, senadyan wis ana Mas Agung lan Bu Gemi kang ngancani lan nresnani dheweke. Lumantar cecaturan kasebut, pangripta nggambarake tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami paraga Astuti. Tanggapan kasebut bisa dideleng saka anane pangrasa suwung, kangen lan tuwuhe pamikiran ngenani kularwane ora liya ya wong tuwane. Pangripta uga nggambarake pangrasane Astuti kanthi anane cecaturan kasebut supaya pamaca bisa luwih gampang mangerteni kahanan sedhik kang dialami Astuti.

c. Teknik Pangrasa lan Pamikire Paraga

Teknik pangrasa lan pamikiran paraga yaiku salah sawijine cara kang digunakake pangripta kanggo nggambarake titikane paraga kanthi ndheskripsekake kahanan lan dalan pamikiran uga pangrasane paraga sajrone crita. Apa kang dadi pamikir lan pangrasane diuntabake lumantar tulisan kang ditulis ing buku cathethan sing diwenehi kangmase.

Bapak lan ibu, emboh saiki kowe wong loro neng endi, geneya ora kelingan marang aku. Aku kangen lan kepengin ketemu, senajan aku saiki wis nduwe ibu lan kakang kang nresnani, nanging satenane ngerteni sapa bapaklan ibuku dadi impenku saben wengine. (Margareth. 2019: 228/ NOSK)

Lumantar pethikan pethikan kasebut uga bisa dimangerteni anane pangrasa kangen sajrone batine Astuti marang bapak lan ibune. Dheweke kepengin ketemu marang wong tuwane, nanging ora ngerti papan dununge wong tuwane kuwi. Paraga Astuti mung ngerti yen wiwit cilik dheweke mung manggon karo simbahe, Mbah Ra. Nalika dheweke takok marang simbahe, ora ana wangsulun sing cetha saka simbahe kuwi. Nalika dheweke diwasa uga mangerteni sapa lan ing ngendi sejatine wong tuwane. Senadyan dheweke wis nduweni kulawarga anyar kang banget nresnani marang dheweke, nanging dheweke tetep kepengin mangerteni wong tuwa kandhunge. Saking kepengine ketemu,

dheweke nduweni pamawas yen wewayangan sing saben muncul ing impene kuwi minangka wong tuwa karone.

(2) Teknik Dramatis Paraga Bu Parti

Teknik kang digunakake kanggo nggambarake trauma kajiwan paraga Bu Parti uga diperang dadi telu ing antarane yaiku lumantar tumindake paraga, tanggapan paraga liya, uga pamikir lan pangrasane paraga. Lumantar perangan-perangan kasebut bisa dimangerteni gambaran ngenani trauma kajiwan kang dialami paraga Bu Parti kang wis ditulis dening pangripta, ing antarane yaiku.

a. Tumindake Paraga

Wujud gambaran paraga lumantar teknik dramatis arupa tumindake paraga Bu Parti uga ana liyane, yaiku kaya mangkene:

"seprana seprene kok ora ndang isa lo!" Wanita sing nduwe swara santak iku nyandhak pundhake bocah wadon. "Ngalih kana," kandhane. (Margareth, 2019:01/NOSK)

Lumantar caturan lan narasi saka pethikan kuwi, bisa dimangerteni anane gambaran tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma sabanjure ing ngendi Bu Parti ngalami owah-owahan kapribaden. Owah-owahan kasebut bisa tuwuh amarga dheweke ora bisa ngontrol emosine, sakabehe kang diucapake kaya-kaya metu ngono wae tanpa disaring dhisik. Nalika Bu Parti mangerteni yen Aning sing dikira anake kuwi tibake dudu anak kang dikarepake, dheweke banjur gething marang Aning amarga rumangsa diapusi. Rasa gething marang Aning kasebut uga njalari dheweke nduweni tumindak kang ora becik. Dheweke kerep uring-uringan marang Aning lan nindakake tumindak kasar marang Aning.

b. Tanggapan Paraga Liya

Wujud gambaran trauma kajiwan paraga Bu Parti kanthi teknik tanggapan paraga liya, ing antarane yaiku:

Ah, Bu Parti pancen ketegelen yen karo bocah kuwi. Wis bola-bali dikandhani dikonkon sabar, nanging ahh... Agung nggresah. Bu Parti dhewe uga isih kudu dikemonah. Atine, pangrasane. (Margareth, 2019: 02/NOSK)

Tanggapan lumantar paraga Agung uga dicritakake dening pangripta kang nggambarake anane karakter Bu Parti kang ora becik. Lumantar pethikan kasebut pamaca bisa mangerteni kanthi

cetha karaktere Bu Parti yaiku paraga kang gampang emosi, rumangsa paling bener, tega lan egois. Babagan kasebut kaya apa kang dirasakake Aning nalika tandang gawe bareng dheweke, sing ngandharake yen Aning minangka bocah sing ora bisa apa-apa. Banjur lumantar pangrasane paraga Agung kang mangkel marang tumindak kang dilakoni Bu Parti amarga dheweke ora kena dikandhani, ora bisa yen dikongkon sabar saengga tumindake kuwi nuwuhake komunikasi lan sosialisasi kang ora becik.

c. Pamikir lan Pangrasane Paraga

Sapa sing bisa ekhlas? Penak wae wong nuturi, kon ekhlas kon ekhlas. Apane sing kudu dieklasku? Hhuuuu, anak bojo, bandha donya. kabeh musna, piye bisa ekhlas. Oooh, Gusti Allah ora adil. Ngapa aku kudu kelangan semana akehe. (Margareth, 2019:12/NOSK)

Adhedhasar pethikan ing ndhuwur pangripta nggambarake pangrasane Bu Parti kang nelangsa lan ora nrimake marang kersane Gusti. Bu Parti dicritakake kelangan sakabehe kulawargane lan bandha donya, kabeh musna tanpa ana sisa. Pamaca uga bisa mangerteni pangrasane Bu Parti sing ora bisa ekhlas amarga kelangan sakabehe kang diduweni nalika semana sadurunge kedadeyan gempu. Dheweke ora kelingan yen sakabehe kang ana ing ndonya mono mung titipane Gusti Kang Akarya Jagad. Nalika dheweke pikantuk musibah Bu Parti kaya wong sing ora bisa ditulung amarga sing ana mung nyalahake kahanan

PANUTUP

Dudutan katikik saka underan panliten kang diperang dadi telu perkara ing antarane yaiku ngenani sepisan ngandharake wujud trauma kajiwan para paraga sajrone novel NOSK arupa PTSD lan gangguan pangling-eling. PTSD mujudake wujud trauma kajiwan kang paling onjo dialami dening paraga sajrone crita, mula kaloro paraga kang ditliti ngalami gangguan kasebut. PTSD yaiku salah sawijine kondhisi kang nuwuhake gangguan psikis amarga panandhang ngalami kedadeyan kang nggegirisi. PTSD kang dialami para paraga uga nuwuhake pamikiran lan tumindak kang negatip lan abnormal, ing antarane kayata kepinginan kanggo bunuh dhiri, dhepresi, ngimpi kang *berkelanjutan*, emosi kang ora bisa dikontrol lan sikap antisosial. Saliyane kuwi, uga ana traumatik kang awujud

gangguan pangling-eling kang dialami dening paraga Astuti/Aning. Gangguan pangling-eling kasebut arupa *amnesia infantil* lan *de Javu*.

Kaping pindho, ngandharake tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kang dialami dening paraga sajrone crita. Trauma kajiwan kang dialami dening para paraga bisa tuwuh jalaran anane tanggapan traumatik kang dialami dening para paraga sajrone crita tumrap kedadeyan kang nuwuhake traumatike. Tanggapan traumatik tumrap kedadeyan trauma kasebut diperang dadi papat perangan ing antarane yaiku aspek kognitif, aspek fisiologi, aspek emosional lan apek perilaku.

Kaping papat, teknik kang digunakake pangripta kanggo nggambarake trauma kajiwan paraga sajrone novel NOSK. Teknik kasebut diperang loro yaiku teknik ekspositori lan teknik dramatis. Sajrone nggambarake paraga kanthi teknik dramatis paraga Astuti digambarake kanthi telu perangan yaiku lumantar tumindake paraga, cecaturan paraga lan pamikir utawa pangrasane paraga, dene paraga Bu Parti digambarake lumantar teknik tumindake paraga, tanggapan paraga liya lan pamikir utawa pangrasane paraga sajrone crita.

KAPUSTAKAN

- Alex, Sobur. (2003). *Psikologi Umum*. Bandung: Pustaka Setia.
- Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: PT. Rineka Cipta.
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: CAPS. Faruk. 2014. *Metode Penelitian Sastra: Sebuah Penjelajahan Awal*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Fausiah dan Widury. 2005. *Psikologi Abnormal Klinis Dewasa*. Jakarta: Universitas Indonesia.
- Freud, Sigmund. (2006). *A General Introduction to Psychoanalysis (Pengantar Umum Psikoanalisis Sigmund Freud)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Handayani. 2014. "*Problem Kajiwan Paraga Wanita minangka Objek Seks sajrone Cerbung Kesumat anggitané Tiwiek S.A: Tintingan Psikologi Kapribaden G.W Allport*". PBSJ: Unesa Press (Skripsi tidak diterbitkan).
- Kartono, Kartini. 1985. *Psikologi Abnormal dan Patologi Seks*. Bandung: Alumni.
- _____. 2010. *Patologi Sosial: gangguan-gangguan kejiwaan*. Jakarta: PT. Raja Grafindo Persada.
- Mendatu, Achmanto. 2010. *Pemulihan Trauma: Strategi Penyembuhan Trauma untuk Diri Sendiri, Anak, dan Orang Lain di Sekitar Anda*. Yogyakarta: Jalasutra.
- Minderop, Albertine. (2013). *Psikologi sastra: karya sastra, metode, teori dan contoh kasus*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Moloeng, Lexy. 2002. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Pratiwi, Margareth Widhy. 2019. *Ngoyak Ombak Segara Kidul*. Yogyakarta: Buana Grafika.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2012. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sugiyono. 2017: *Metode Penelitian Kuantitatif, Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Taliningtyas, Putri. 2017. *Pemulihan Trauma Terhadap Perilaku Emosi Anak Usia Dini Pasca Bencana Tanah Longsor di Dusun Jemblung Desa Sampang Kecamatan Karangobar Kabupaten Banjarnegara*. Jurnal Unnes.
- Wellek, Rene dan Austin Warren. (1995). *Teori Kesusastraan: Terjemahan Bahasa Indonesia Oleh Melani Budianta*. Jakarta: Gramedia.